

בריש פרק קמא דכתובות 'משום צנועות ומשום פרוצות', והדיא פרוצה גמורה, כדפירשו תוס'... ובפרק אלמנה ניוזנת 'א"נ כאן בצנועה כאן בפרוזה', והתם רצה לומר צנועה (כנראה צ"ל: שאינה) הולכת לבית דין כי בושה, פרוצה — פירוש בלא בושה הולכת לב"ד. ולא איירי בפרוזה לעריות. ומכל מקום צריך דקדוק אם בשעת הזעם (כינה אותה כן) או בכי האי גוונא'.

דפים צו — צז

חיוב מזונות לאלמנה, כאשר הוסכם מראש בין בני הזוג לבטלו להלן סיכום ועיקרי דברים מפסק-דין של בית הדין בת"א-יפו, בשנת תשי"ד. מאת כבוד הדיינים: הרב גולדשמידט, הרב קרליץ והרב בבליקי. (מובא בפסקי-דין של ב"ד רבניים, כרך א, עמ' 289-313).

הנידון: בני זוג, שלפני נישואיהם באו בהסכם בכתב, המפרט את חובותיהם וזכויותיהם הממוניות. בין השאר נכתב שם ויתור על כל יתר הזכויות שהיתה האשה זכאית לולא הסכם זה. ובכלל זה, דמי מזונות לאחר מיתת הבעל. עתה תובעת האשה מזונות שתקנו לה חכמים, והשאלה העיקרית, האם יש תוקף לויתור כזה על מזונותיה?

בטרם הדיון בשאלה העיקרית, דן בית הדין אם אין בכתובת הכתובה משום ביטול ההתחייבות שנעשתה מקודם לכן. ובוה יש לפסוק בפשטות, שכיון שלא נכתב בכתובה חיוב מזונות שלאחר מיתה, אין לחיוב מזונות האלמנה תוקף של התחייבות בכתב, אלא של 'תנאי בית דין', ולכן אין כתיבת הכתובה מהווה ביטול ההסכם הקודם בנוגע למזונות אלו.

שלוש דרכים הן לויתור בר-תוקף על זכויות ממוניות בנישואין: א. תנאי. ב. מחילה. ג. סילוק. להלכה, המתנה על מה שכתוב בתורה או על תקנות שמדרבנן, בדבר שבממון — תנאו קיים. אלא שלחלות התנאי דרושים 'משפטי התנאים'; תנאי כפול, הן קודם ללאו וכו', ובלעדיהם אין לו כל תוקף. בנידון שלפנינו לא נתקיימו משפטי התנאים.

באשר ל'מחילה', אמנם מדברי הרמב"ם משמע שמחילת מזונות האלמנה אינה צריכה קנין, שאפילו רק שתקה האשה כששמעה צוואת הבעל ולא מיחתה, הרי מחלה על זכותה ואין לה מזונות, אף על פי כן, בנידון דידן אין המחילה מחילה, שהרי פסקו הפוסקים שאין תוקף למחילה שנעשתה לפני חלות החיוב, כשם שאין הקנין חל על 'דבר שלא בא לעולם'. גם כאן, אין בהסכם שנעשה מראש, משום דין מחילה על החיוב שיתחדש לאחר זמן. ואף שיש חולקים על כך, אין לסמוך עליהם למעשה. אף בדין 'סילוק', העיקר להלכה שאין מועיל סילוק לפני הקידושין, כי אין לאשה שום שייכות בנכסים. אין מועיל סילוק אלא 'בכותב לה בעודה ארוסה'. ואפילו לאחר השידוכין, סוברים רוב הפוסקים שאין מועיל אז סילוק. (ע' במובא לעיל פג).

לכאורה נראה שבהסכם הנידון, אין לקיים בו אף אחת משלושת הדרכים הללו; אולם יש להוכיח מגדולי הראשונים והפוסקים, שישנו מושג של 'תנאי' שאינו בא לתלות את המעשה בדבר מסוים, שאם לא יתקיים יהא המעשה בטל, אלא תנאי שמהותו הגבלת המעשה, שיכול אדם להגביל את הקנין / הקידושין שלא ייצרו חיוב ממוני מסוים, כיון שיש על כך הסכמת שני הצדדים. תנאי כזה אינו זקוק למשפטי התנאים הנלמדים מבני גד ובני ראובן, כיון שאין המעשה תלוי ועומד בו.

זהו גדרו של תנאי במושג 'בלבד': כל מעשה שנעשה בין שני צדדים, ועשיתו תלויה ברצון שניהם, יש כח ביד הצדדים להגביל, בענינים ממוניים, את תחולתו, ולהתנות שיחול ללא הטלת החובות והזכויות הנובעות מן המעשה, כולן או חלק מהן.

ועוד יש להוכיח מדברי הפוסקים, שאף על פי שגילוי-דעת בלבד, אינו מועיל אם לא נעשה בשעת המעשה, (כמו שכתבו התוס' והרא"ש בסוגית 'ובין ולא איצטרכו ליה זוזי' — דף צז.), התנאה מפורשת מועילה אף

לפני המעשה, כי רואים את המעשה שנעשה על סמך התנאי המפורש הקודם. לאור כל זאת פסק בית הדין שהדין עם הנתבע. ההסכם המוקדם תקף, ואין לאשה זכות על המזונות.

דף צז

הערות ציונים ופרפראות

'ארמלתא דזבין — אחריות איתמי' — ודוקא אם יש שם קרקעות שהשאיר האב, אבל אם לא השאיר קרקעות, הלא אין היתומים חייבים ליתן משלהם למזונות האלמנה, ואינם אחראים לפצות את הלקוח מנכסיהם. (וכן משמע בלשון ההלקת-מחוקק קג סק"ה). ויש לשאול, אם מדובר כשיש בידם קרקע נוספת, והלקוחות חוזרים לגבות מאותה קרקע (כמו שכתב רש"י), מדוע אין האלמנה גובה ממנה? (כן הקשה החזו"ן-איש עה, א). ויש מי שתירץ להעמיד בשדה שעשאה אפותיקי. (מובא באילת השחר)

'זבין ולא איצטריכו ליה זוזי...' — כללים וחילוקי דינים בענין 'דברים שבלב אינם דברים' — ע' במובא בקדושין מט-נ.

עוד בענין אומדנא לבטל דבר — ע' בספר מנחת שלמה (תנינא) קלד; שו"ת אור לציון ח"א יו"ד יב; אבי עזרי (רביעאה) מכירה יא, ח זכיה ד, ט.

'רבי שמעון אומר מן הנשואין מוכרת שלא בבית דין...' — מרש"י משמע שאינה מוכרת אלא למזונות. והרישב"א חולק ומפרש שאפילו לכתובה מוכרת, כי בכך שמוכרת לכתובה היא מאבדת מזונותיה ואינה נוטלת מהיתומים, משא"כ בארוסה שאין במכירת כתובה משום הפסד מזונות, לא התירו לה למכור שלא בבית דין.

(ע"ב) 'כל שאין לה מזונות לאתויי מאי, לא לאתויי גרושה' — משמע מכאן [ומכמה מקומות] שגרושה אין לה מזונות אפילו עדיין לא נפרעה כתובתה, וכדברי הרי"ף (ב"מ פ"א) והרשב"א (בתשובות המיוחסות עב), ודלא כדברי הירושלמי (ב"מ שם ה"ה). כן הוכיח הריב"ש (שג).

'זוהא אשה בבתוליה יקח פרט לבוגרת...' — היה יכול לכתוב 'בתולה', וייתר ב' י' (בבתוליה) — לרמזו, עד י"ב שנים בתוליה שלמים. (בעל הטורים — אמור כא, ג)

'פרט לבוגרת שכלו בתוליה' — פירוש: נתמעטו, ולא שכלו לגמרי. (רישב"א. ולדברי ר"ח (מובא בתוס' ט). 'כלו' ממש, והכוונה לדם בתולים שכלה).

דף צח

(ע"ב) 'כאן בדבר שיש לו קצבה כאן בדבר שאין לו קצבה' — מבואר בגמרא שלשיטת רבי יוסי [שהלכה כמותו], כל דבר שמחירו קצוב, אם הוסיף המוכר במקח — השליח ובעל המעות חולקין בתוספת. ושני הסברים ניתנו בדבר: שיטת רש"י וסיעתו (הרי"ד כאן; הרמב"ן בתשובותיו — ס; ובשם רב האי גאון; וכ"פ הרמ"א — חו"מ קפג, ו) כי יש ספק אם נתנו לשליח או לקונה, ומפני הספק יחלוקו. שיטת